

ТРАКТУВАННЯ СВОБОДИ І ПРАВА В НІМЕЦЬКІЙ КЛАСИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Актуальність даної теми. У повсякденному житті часто ми можемо почути таке поняття, як правова держава. Воно вказує на те, що людство досягнуло того стану правової культури, який дає зрозуміти всю необхідність створення цієї держави. Правова держава – це новий етап у становленні і розвитку державності.

Багато держав визнають себе правовими, Україна – не виняток. Відповідно до статті 1 Конституції України «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [10, с. 4].

Одним із основних елементів правової держави є гарантія прав і свобод людини. Проте це неможливо реалізувати без усвідомлення, що таке свобода для людини і чи може право бути мірою свободи взагалі.

Дослідженням проблем свободи, моралі, права, закону у німецькій філософії займалися такі фахівці як І. Кант, Й. Фіхте, Ф. Шеллінг, Г. Гегель, Л. Фойєрбах, їхні роботи досліджували Т. Ойзерман, Н. Мотропилова, А. Гулига, Г. Гуревич, А. Доброхотов, С. Жеребкін, Г. Заїченко, В. Кузнецов, Ю. Купаков, А. Міголатєв та інші. У своїх працях вони розкривали теоретичні основи мислення відповідного періоду в історії філософії, зображували коло проблемних питань, які піднімалися та їх рецепцію у філософських напрямках.

Метою дослідження є аналіз філософського аспекту свободи та його значення у процесі побудови правової держави.

Основними завданнями дослідження є розкриття поняття правової держави, свободи, аналіз необхідності задоволення свободи для побудови правової держави, розуміння того, чим виступає право для свободи: її мірою чи обмеженням.

Об'єктом дослідження є соціально-філософський аналіз свободи, чинники, необхідні для побудови правової держави.

Предметом дослідження є аналіз філософського аспекту свободи та його значення для побудови правової держави.

Правова держава ґрунтується на розвиненому громадянському суспільстві, в якій юридично визнаються і рівно гарантуються усі основоположні права і свободи людини, реалізація яких балансується з її обов'язками та правами інших людей, а державна влада обмежена правом з метою запобігання її зловживанням.

Свобода – це притаманні людині властивість і форма життя, що відображають її прагнення до самовираження, самореалізації. Свободу філософи трактують як «особливий спосіб детермінації духовної реальності», а в етиці – «як здатність людини вільно визначати підстави своїх дій і відповідно реалізувати себе». В етичному сенсі, за І. Кантом, особа не тому має виконувати належне, бо усвідомлює себе вільною, а тому, що розуміння власного обов'язку наближає її до усвідомлення свободи, необхідної для того, щоб цей обов'язок виконати [2, с. 572].

Свобода особистості – першооснова, істотна ознака людського буття, що виявляє її форму життєдіяльності, вищу духовну сутність, а отже, становить необхідну умову існування суспільства. «Внутрішня, більш відносна, духовна свобода, – підкреслював Б. Кістяківський, – можлива тільки при існуванні свободи зовнішньої; остання є найкращою школою для першої» [5, с. 111]. Свобода, за словами Карла Маркса «настільки властива людині, що навіть її противники здійснюють її, борючись проти її здійснення». Отже, людина не може жити без свободи, а держава не може існувати без людини, тому у будь-якому випадку держава повинна сприяти забезпеченню свободи [1, с.54].

Сутністю права є свобода людини, але свобода не будь-яка, а певним чином визначена і забезпечена. Якщо свобода складається з можливості робити все, що бажаєш, то ми можемо признати таке уявлення повною відсутністю культури думки, тобто це ілюзія свободи, свавілля. За словами Гегеля: «Свобода буває там, де панує закон, а не свавілля» [6, с. 28]. Саме тому дійсна свобода тісно пов'язана з законом і громадським порядком.

Правові норми і є нормами свободи, але свободи юридично визнаної, вираженої у формі законів та інших правових актів. «Звід законів є Біблія свободи», – говорив Карл Маркс [7, с.581]. В Україні такою Біблією є Конституція як основний закон держави.

Право – гарантія здійснення свободи людини, засіб охорони та захисту. У праві свобода отримує необхідного гаранта, а особистість – можливість задоволення свого інтересу. Без права свобода могла б виявитися «порожнім звуком», залишитися нереалізованою і захищеною.

У деяких випадках право виступає засобом примусу, проте у цьому випадку варто згадати слова Канта: «Право – взаємний примус, який охороняє загальну волю» [8, с. 96]. Для права важливо, щоб людина чітко уявляла ту міру свободи, яка не несе заряд руйнування, зла та несправедливості, поважала права інших, розуміла, що моя свобода закінчується там, де починається свобода мого сусіда. Основною метою права є захист індивіда від зовнішнього свавілля, як з боку влади, так і з боку громадян, які його оточують.

Аналізуючи праці доктора юридичних наук О. Лопчихіна «Держава правова і соціалістична», «Сутність державної влади», ми розуміємо, що якими не були б цілі держави, вони повинні сприяти забезпеченню «солідарних інтересів людей». Розвиваючи цю думку, автор зазначає: «Ці свободи – настільки невід'ємне право кожної людини, що той державний лад, у якому вони порушуються, не може бути визнаний нормальним незалежно від того, у чіх руках влада. Там, де цих свобод немає або, де вони у будь-який час можуть хоча б тимчасово скасовуватися, немає навіть елементарної політичної свободи, там державна влада має характер насильницький, а не правовий» [1, с. 54].

Науковець вважав державу «правовою організацією народу, що володіє в усій повноті своєю власною, самостійною і ні від кого не запозиченою владою» та відрізняв її від інших типів таких утворень тим, що в ній завдяки невід'ємним правам і недоторканості особи державна влада не тільки обмежена, а й жорстко підзаконна [1, с.54].

Свобода є визначальною рисою людини і реалізувати свою свободу практично вона може через право. Відомий німецький філософ Фіхте вважає свободу незаперечною і непогнаною і розглядає правову проблематику з точки зору аспекту свободи [3, с. 26].

Фіхте, як філософ, чітко окреслює дві ідеї – це ідея свободи і ідея закону. Він вважає їх взаємопов'язаними та зазначає, що свобода настільки ж випливає з закону, як і закон із свободи. Таким чином філософ прагне вирішити питання, яке турбує багатьох науковців у галузі права, а саме, яким чином можливе спільне існування людей без порушення їх свободи. Для Фіхте реалізація такої свободи можлива лише в правовому стані, поза ним вона не може бути реалізованою. Свобода проявляється у дотриманні людиною законів внаслідок розуміння їх важливості та необхідності. Проте для співіснування вільних людей необхідне і обмеження свобод из метою запобігання свавілля. Правовий закон існує для того, щоб людина не думала, що її права відрізняються від прав інших осіб і ставилася до них із зневагою, а усвідомлювала, що потрібно цінувати не лише власну свободу, а й свободу інших. Виходить, що причиною невиконання норм права є не сам правовий закон, а свідомість осіб, які скоріш за все власне право визнають, але не визнають права інших [9, с. 505].

Право філософ розуміє як свободу, що є заснованою на законі, воно вимагає формального виконання приписів позитивного закону і не вимагає як мораль відповідного внутрішнього відношення до вчинку. Право є зовнішньою умовою

реалізації людиною себе як вільної особистості. Закон зобов'язує визнавати свободу всіх людей у державі, не заважати їх самореалізації. Дії кожної особи повинні обмежуватися певними рамками. У праві поєднується необхідність природи і свобода духу.

Шеллінг у роботі «Система трансцендентальної філософії» зазначає, що примусова сила закону не може направлятися безпосередньо проти свободи, оскільки розумна істота не може бути примушена, а може лише сама примусити себе. Цей примус може бути направлений не проти чистої волі, об'єкт якої є загальне для всіх розумних істот самовизначення саме по собі, а тільки проти егоїстичного потягу, що виходить від індивіда і повертається до нього [4, с. 406]. Оскільки людина є особою розумною, то невиконання нею розумних приписів закону, протиставлення своєї волі загальній волі, що виражена у законі, повинно викликати у свідомості такої особи роздвоєння, на яке вона зверне свою увагу і не допустить неправомірних дій.

У ході дослідження ми прийшли до наступних висновків:

Правовою вважається лише та держава, у якій повністю забезпечується можливість здійснення людиною своїх прав і свобод.

Людина не може існувати без свободи, а держава без людини, тому держава не може існувати без надання людині певних свобод.

Свобода буває там, де панує закон, а не свавілля, тому право – це гарант здійснення свободи, засіб охорони та захисту.

Дійсна свобода тісно пов'язана з законами та громадським порядком. Головне завдання права – запобігти хаосу і свавіллю.

Право – це взаємний примус, який охороняє загальну волю.

Питання свободи та її значення для побудови правової держави опрацьовувало велике коло вчених. Зокрема, Шеллінг та Фіхте дійшли до висновку, що свобода проявляється й у підпорядкуванні людини законам через усвідомлення їх необхідності. Але для спільного існування вільних людей необхідне і обмеження свободи, або точніше сваволі.

Література

1. Лощихін О. М. Функції сучасної держави: нарис юридичної теорії: монографія. Київ: Логос, 2013. 54 с
2. Булатов М. Свобода і необхідність. Філософський енциклопедичний словник за ред. Шинкарука В. І. Київ: Абрис, 2002. с.572.
3. Фіхте І. Г. Про призначення вченого. Санкт-Петербург: Наука, 1993. Т.2. 23 с.
4. Шеллінг Ф. В. Й. Система трансцендентальної філософії: Соч. в 2 т. Т. 1. Москва: Наука, 1987. 406 с.
5. Альчук М. П. Важливість вчення Богдана Кістяківського в контексті правової культури постмодерну. Трансформація парадигм мислення та концепцій знання під впливом сучасних викликів у загальній, соціальній, практичній і прикладній філософії: тези конф.: дис. канд. юр. наук Львів, 2007. 110-112 с.
6. Гегель Г. Філософія права. Москва: Мысль, 1990. 28 с.
7. Поляков А. В. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода. Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2004. 581с.
8. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. Київ: МАУП, 2003. 96 с.
9. Фіхте І. Г. Основні риси сучасної епохи. Соч. В 2 т. Т.2. Санкт-Петербург: Наука, 1993. 504-506 с.
10. Конституція України: станом на 21 лютого 2019 року. Остання редакція. К.: Алерта. 2019. 4 с.
11. Hnasevych N., Rudakewych O. Wolność działania moralnego: I. Kant vs. A. Schopenhauer : Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія Філософські науки. Розділ І. Філософська антропологія та філософська культура. №9(334). – 2016. С. 16 – 21.